

ÖMER SEYFETTİN'DE MİLLÎ KİMLİK

Abdullah ŞENGÜL*

ÖZET

Bazı sosyologlar devletlerin oluşumunda milletlerden ziyade milliyetçiliğin etkili olduğu görüşündedirler. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan milliyetçilik bir siyasî ideoloji ve toplumsal hareket türü olduğu kadar bir kültür birikimi olarak da görülebilir. Ömer Seyfettin'e göre millî kimlik milletlerin yaşayabilmesinin temel şartıdır. Günümüzde kültürel milliyetçilik olarak adlandırılan bu düşünceler, bugün geldiğimiz noktadan bakılınca daha iyi anlaşılmaktadır, millet düşüncesini gündeme getirmek suretiyle bu mücadeleyi verenler, ümmet asrının kapanmakta olduğunu fark edenlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, millet, Ömer Seyfettin

ABSTRACT

According to some sociologist, nationalism is more effective in the formation of states than nations. Nationalism can be seen as a political, ideological and social motion cultural accumulation till the end of 18th century. According to Ömer Seyfettin national identity is must to for nations to live for. The ideas which is named as cultural nationalism can be understood more easily than the past. Nationalist who struggle for the target of nationalism understood that it was end of the community century.

Key words: Identity, nation, Ömer Seyfettin

Batıda *milliyet* kavramı üzerine yapılan çalışmalarda *milliyetçilik* düşüncesinin *milliyeti* ortaya çıkardığı fikri ağırlık kazanmaktadır.¹ Hatta bazı sosyologlar devletlerin oluşumunda bile milletlerden ziyade milliyetçiliğin etkili olduğu görüşündedir.²

Bir ideoloji ve kavram olarak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru siyasî arenada ortaya çıkan milliyetçilik, çağın ruhunun bir parçası olduğu kadar, daha eski motif, tahayyül ve fikirlere de bağlıdır. Zira milliyetçilik

*Yard. Doç. Dr., A.K.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Bkz. Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çeviren: Büşra E. Behar- Güner G. Özdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul 1992, s. 28.

² Eric Hobsbawm J., **Milletler ve Milliyetçilik**, (Çeviren: Osman Akinbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1993.

dediğimiz şey, bir çok kavramı bir arada karşılar. Bir siyasî ideoloji ve toplumsal hareket türü olduğu kadar, bir kültür biçimi olarak da görülebilir.³

Bugünkü modern milletlerde, “*modern kimliği*” yaratan unsurun milliyetçilik olduğu görüşü yaygındır.⁴ XIX. asrın başlarında Avrupa’da ortaya çıktığı kabul edilen *modern ulus* düşüncesi ilk kez Fransa ve İngiltere’de görülmektedir. Son iki yüz yıl içerisinde Avrupa’nın izlediği gelişim süreci bir anlamda *ulus inşa* gelişim sürecidir.⁵ Batılı araştırmacılar, milletleşme sürecinin başlangıcını, insanların tarihsel geleneğe sahip güç olduklarının bilincine varmalarıyla ilişkili olduğuna dikkat çekerek, millet fikrinin doğum tarihini Fransız Devrimi’nin gerçekleştiği yıl olan 1789 olarak verirler. Bu düşünceye birçok yönden itiraz vardır. Millet düşüncesinin Fransız Devrimi’ni hazırlayan önemli bir etken olduğu ve tarihî bir süreç gerektirdiği, bu itirazların temelini oluşturur.

Batıda, *millet* kavramına ve düşüncesine XVIII. yüzyıldan önceki kaynaklarda rastlanılmamaktadır. İspanyol Kraliyet Akademisi’nin hazırladığı 1884 tarihli sözlükte, bu kelimenin ilk defa modern anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Sözlüğün daha önceki baskılarında *nacion* sözcüğü basitçe bir eyalet, ülke ve bir krallıkta oturanların toplamı ve aynı zamanda *yabancı* anlamına geliyordu. **Lengua Nacional**’in 1884 tarihli baskısında bir ülkenin resmî ve edebî dili, o ülkede genel olarak başka ulusların dillerinden ve lehçelerinden ayrı biçimde konuşulan dil şeklinde açıklama vardır. *Nation* kelimesi daha ilk anlamda köken ya da soya işaret etmektedir. Aynı sözcük eski bir Fransız sözlüğünde *naissance* (doğum), *extraction* (soy), *rang* (mevki) anlamında kullanılmıştır.⁶

Max Weber, ulusun oluşumunu devlet ile ilintili olarak açıklıyor: “*Ulus, kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir duygu birliğidir. O halde ulus, normal olarak kendi devletini yaratma eğilimini taşıyan bir topluluktur*”⁷ diyerek, milleti, politik yanını öne çıkaracak şekilde tanımlar. Bu tanıma göre *milliyetçilik*, sadece millet kavramını değil, *adalet* kavramını da içine alır. Özellikle çok uluslu devletlerde *millet* sözcüğü kültür kavramı ön plana çıkarılarak tanımlanmıştır. Will Kymlicka, milleti, “*belirli bir toprak parçası ya da yurttan yaşayan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan, az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış, tarihsel bir*

³ Anthony D. Smith, **Millî Kimlik**, (Çeviren: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 118.

⁴ **Millî Kimlik**, s. 117.

⁵ Mehmet Karakaş, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, Vadi Yayınları, Ankara 2000, s. 23.

⁶ **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, s. 18.

⁷ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, (Çeviren: Taha Parla), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1993, s.172.

cemaat” olarak tanımlar.⁸ Bu, bir nevi Fransız İhtilali’nden sonra Batılı sömürgelelerin, sömürdükleri topluluklar üzerindeki hâkimiyetlerini devam ettirmek ve çok uluslu devletlerin bölünmesini önlemeye yönelik bir tanımlama olarak düşünülebilir.

Osmanlı, bünyesinde bulunan milletleri genelde inanç sisteminden hareketle tanımlar: *İslâm Milleti, Hıristiyan Milleti, Yahudi Milleti* gibi. Daha öncesinde, *budun* sözcüğü özellikle Orhun Kitabelerinde *il, töre* kavramlarıyla beraber kullanılmıştır. Batıdaki *natio* kavramını, Türklerin İslâm medeniyeti dairesine girmesinden sonra *millet* sözcüğü ile karşılandı. Aslen Arapça olan ve *din topluluğu* anlamına gelen bu kelimeyi, bizde ilk defa Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura tanımlar. Gökalp bu kelimeyi, “*Dilce, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümre*”⁹ diye açıklarken; Akçura: “*İrk ve dilin esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hasıl olmuş bir cemiyet-i beşerîyedir*” şeklinde izah eder.¹⁰

Osmanlıda *millî kimlik* arayışlarının, her şeyden önce Avrupanın Osmanlı Devletine karşı geliştirdiği siyaset neticesinde ortaya çıktığı unutulmamalıdır. Ancak çok daha önce Türk kültür hayatının ilk yazılı eserlerinden olan **Kutadgu Bilig, Divan ü Lügâti’t-Türk, Muhakemetü’l-Lügateyn** gibi kaynaklardan itibaren birçok vesile ile millî kimlik meselesinin dikkatlere sunulduğu bilinmektedir. Biz bu çalışma ile Osmanlı Devletinin son döneminde, yıkılma sancısını çok şiddetli hisseden sanatkarlarımızdan Ömer Seyfettin’deki *millî kimlik* düşüncesinin eserlerine yansımaları incelemeye gayret edeceğiz. Ömer Seyfettin’in yetiştiği kültürel ortam ile edebî faaliyetini icra ettiği dönemin siyasî ve içtimâî durumuna ve yakın dönemde Ömer Seyfettin’in fikirlerine kaynaklık eden düşünce ve hareketlere kısaca göz atmanın yerinde olacağı kanaatindeyiz.

XVI. yüzyılda, Türkçenin lehine Tatavlı Mahremî, Edirneli Nazmî ve Aydınî Visâfî’nin başlattığı *Türkî Basit* denilen hareketle birtakım kıvılcıklar yaktılarsa da, esas gelişme Tanzimat’tan sonraki yıllarda başlar. Başlangıçta devlet müesseselerinin geliştirilmesi ve halka yönelik olarak düşünülen bu hareket, kısa bir süre sonra uygulama sahasını edebiyatta

⁸ Will Kymlicka, **Çokkültürlü Yurttaşlık**, (Çeviren: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s. 39.

⁹ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990, s. 22.

¹⁰ Yusuf Akçura, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri “1928 Yazıları”**, (Hazırlayan: Nejat Sefercioğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 291.

bulur. Bu dönemde edebiyatla halka yönelmenin dil vasıtasıyla olduğu gerçeğini ilk gören Şinasi'dir. **Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi** ve **Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye**'de gerekçelerini ortaya koyduğu düşüncelerini **Şair Evlenmesi**'nde gösterme gayretine girer. Ahmet Vefik Paşa, **Lehçe-i Osmanî**; Süleyman Paşa ilk gramer kitaplarından biri olan **İlm-i Sarf-ı Türkî** isimli eseriyle dil meselesine daha dikkatli yaklaşırlar. Bu yüzden Ziya Gökalp, bu iki insanı daha sonra "Türkçülüğün babası" olarak niteler. Ahmet Cevded Paşa **Kavâ'id-i Osmaniyye**'yi yeniden basarken **Kavâ'id-i Türkiyye** olarak isimlendirir ve Türkçe ile Osmanlıcanın birbirlerinden farklı diller olduğunu söyler. Yine **Kâmûs-ı Türkî**'nin yazarı Şemsettin Sami, Osmanlıca'yı Türkçenin bir lehçesi olarak dikkatlere sunar.

Şiir ve İnşâ ile Ziya Paşa, **Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şamildir** isimli makalesiyle Nâmık Kemal, dil ve edebiyat konusundaki hassasiyetlerini ortaya koyarlar. Ancak millî kimlik ve ona bağlı olarak dil meselesini XX. asrın başlarında itibaren Necip Âsım ve Mehmet Emin daha sistemli olarak ele alırlar. Bu iki insanın gayreti, birçok sanatkârın dikkatinin bu yöne çekilmesine vesile olur. Ömer Seyfettin, Ziya Paşa'nın **Şiir ve İnşâ** makalesindeki mücadelesini 1919 tarihli bir yazısında şöyle değerlendirir : "*Tanzimatçılar nasıl harssız bir medeniyet yapmaya kalkıyorlarsa, edipler de tabî lisansız bir "asrî edebiyat" yapmaya çabalyorlar, "millet" mefhumu ile "ümme" mefhumunu birbirinden ayıramıyorlardı.*

Say eyle ulûma mukdimâne

Ezcümle bedî ile beyâna

Şiir-i Araba tevessül eyle

Nahv-u Lûgâta tevaggul eyle

*diyen, terkipleri, tercileri yazan Ziya Paşa hakikati sezdi. Baktı ki, Tanzimatçıların Osmanlı milleti dedikleri halk Türklerden ibaret... Rum yine Rum, Ermeni yine Ermeni, Sırp Sırp, Arnavut Arnavut... Eski görüş birden değişti."*¹¹

1904'te Mısır'da çıkarılan **Türk Gazetesi**'nde daha önce *Osmanlı Milleti*, "*İslâm Birliği*" gibi ifadelerden farklı olarak Yusuf Akçura **Türk Birliği** tabirini kullanır. Bu tarihten bir yıl sonra Selânik'te **Çocuk Bahçesi** dergisi; nihayet II. Meşrûtiyet'le birlikte **Türk Derneği** etrafında bir araya gelen gençler, "*Dilde ve Edebiyatta Millî Benliğe Dönüş*" ilkesi ile ortaya çıkan **Genç Kalemler** hareketini beslerler.

¹¹ Ömer Seyfettin, "*İskolastik Lisanımızın İflası*", **Bütün Eserleri 13 Dil Konusundaki Yazılar**, (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s. 140-141. (Yazının ilk yayımı: 1919)

Türkçenin istiklâli davasının II. Meşrûtiyete kadar “*avam*”a yönelik bir halkçılık ilkesiyle yürütüldüğünü söyleyen Nâzım H. Polat, 25 Aralık 1908’de kurulan Türk Derneği’nin hedefleri ile ilgili açıklamalarından, dil anlayışlarında ‘*halkçılık*’ ile beraber ‘*milliyet*’ ilkesine de yer verildiğinin anlaşıldığını söyler. Polat, Yeni Lisan hareketini de hedefleri itibariyle Türk Derneği çizgisinde görür ve dil anlayışlarının ‘*milliyet*’ esasına oturtulmasını Türk Derneği etkisine bağlar.¹² Bütün bunlarla beraber, II. Meşrûtiyet’in kısmen sağladığı serbestlik içerisinde, birçok siyasî düşünce daha sesli bir şekilde dile getirilir. Özellikle Türkçülük ideolojisi, aydınlarımız arasında itibar görmeye başlar. Ancak, Osmanlı Devleti içerisindeki *Gayr-i Türk* azınlıklar, *Osmanlılık* adı altında Sultan II. Abdulhamit ve devrine yöneltilen eleştirilerle beraber, çok sinsî bir şekilde kavmiyet şuuruyla ortaya çıkarlar. Batıdan, özellikle Fransa’dan kaynaklanan *milliyetçilik* akımının, muhtelif etnik unsurlardan meydana gelen Osmanlı Devletinde derin yaralar açması kaçınılmazdır. Nihayet, dinî ve ırkî ayrım gözetmeyen devletin tabanında derin çatlaklar ve kapanması imkânsız sosyal problemler meydana gelir. Özerklik ve bağımsızlık isteyen hareketler alabildiğine hız kazanır. 1908’den sonra sürekli toprak kaybetmenin ve bölünmenin arkasında da böyle bir realite vardır.¹³

II. Meşrûtiyet’in bir diğer yönü de kısmen sağladığı hareket serbestliğine bağlı olarak aydınlarımızın millî kimlik meselesine yönelmesidir. Bununla beraber, İmparatorluğun bünyesinde bulunan çeşitli etnik grupların, yeni ideolojinin tespitinde kendi ağırlıklarını koymak istemesi de millî kimlik meselesinin gündeme gelmesinde etkili olur. Aslında Osmanlı Devletindeki devamlılığın sağlanması, Tanzimat’tan beri süregelen bir amaçtır. *Osmanlılık-İslâmcılık* düşünceleri Türk aydınlarının bu devamlılıktan yana koydukları tavrın ismidir. Ancak, bu siyasî düşüncelerin çeşitli iç ve dış gelişmelerle geçerliliğini kaybetmesi, Türk aydınını yeni düşünce arayışlarına sevk eder. 1908 harekâtının sağladığı kısmî serbestlik ve Balkan yenilgisinden sonra, özellikle azınlıkların Osmanlı Devletine karşı tutumları, bu arayışları hızlandırır.

Osmanlılık düşüncesinin Devletin devamını sağlamada yetersiz kaldığının anlaşılması, Müslüman milletleri kalkındırıp, Hıristiyan dünyasının karşısına bir denge unsuru olarak konulmasını amaçlayan *İslâmcılık* düşüncesi, Tanzimat aydınlarınca da benimsenir.¹⁴ Bu düşünce gelişerek edebiyat alanına kayar ve bu alanda temsilciler yetiştirir. Ancak,

¹² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Nâzım H. Polat, “*Ömer Seyfettin’den Bir “Yeni Lisan” Yazıtı Daha*”, **Türk Dili**, Sayı: 558, Haziran 1998, s.548-549.

¹³ Abdullah Şengül, “*Düniin Yorumundan Bugünkü Kosova Meselesine Bakış*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı:123, Aralık 1999, s.56.

¹⁴ Nâmık Kemal’in “*Celaleddin Harzemşah*” ve Hamid’in “*Tarık*” isimli eserleri bu amaçla kaleme alınmıştır.

başlangıçta Hıristiyan dünyasının karşısına güçlü bir denge unsuru olarak, Müslüman toplulukları koymayı amaçlayan bu siyasî ideoloji, sonradan gelişen olaylar karşısında dar bir hareket alanı içerisinde kalır. Sadık Tural, bu durumun sorumlusunu sadece gayr-i Türk unsurlarda değil, kendi idealleriyle bütünleşemeyen aydınlarımızda arar: “Osmanlı İmparatorluğundaki teb’anın, şuuraltı kıymetleriyle yarına yönelik ülkülerindeki farklılaşmalarını su yüzüne çıkarmasıyla birlikte, pamuk ipliği ile bağlı unsurlar çözüldüler. Bir imparatorluğun çözülüşünün, yıkılışının, yok oluşunun günâhını sadece şuurlanan diğer milletlere bağlamak doğru değildir. Kendi olamayan, kimliğinin idrakine ulaşmayan, hattâ inkâr eden Osmanlı aydını ile gerek Rumelinde gerek Bağdad’ı içinde taşıyan Anadolu’da yaşayan halk arasındaki endişe ve ümit farklılığı da, çözülmenin bizimle alâkalı yönüdür. İmparatorluğun yağmasında en mühim kuvvetlerden biri de idealleri ile bütünleşmeyi yaralayan kendi aydınımızdır. Millî kimliğini bulamayan; dünya hadiselerinin görünmeyen gerçeğini aramayan ya “şarklı” veya “garblı” yobaz yarım aydın tipi...”¹⁵

1908’den sonra, önce kültürel amaç güden *Türkçülük* düşüncesinin, Balkan Savaşı’ndan sonra siyasî bir hüviyet kazandığını ve siyasî bir ideolojiye dönüştüğü görülür. Bütün bu gelişmelerle beraber, çeşitli teşekkül ve yayın organlarında millî kimlik meselesi daha sesli ifade edilmeye başlanır. Ömer Seyfettin de aktif bir şekilde bu hareketin içinde yer alır ve bütün eserlerini bu düşünce noktasından hareketle kaleme alır. Bir taraftan hikâyelerinde diğer siyasî düşünceleri yererken, makalelerinde ve şiirlerinde “*milliyetçilik-milliyet-millet, kültür, medeniyet*” gibi kavramlar etrafındaki düşüncelerini dikkatlere sunar. Özellikle 1909-1911 yılları arasında bulunduğu Makedonya’da Balkan milletlerinde millî uyanışı yakından görme fırsatını bulur. Bulgar ve Makedonya komitacılarının ırkçılığa varan gayretleri, onda millî şura doğru bir geçişin temel alt yapısını, hatta kaynağını oluşturur.¹⁶ “*Siyasî, askerî, fikrî, iktisadî ve edebî çözülmeyi en realist tablolar halinde yakalayarak 1908-1920 yıllarının olayları içindeki insan tiplerini edebiyatımıza getirenlerden biri*”¹⁷ olan Ömer Seyfettin’in “*millî kimlik*” meselesine yönelişi, önce dil ile ilgili çalışmalarda kendini gösterir. Selanik’te, **Genç Kalemler** dergisinde kaleme aldığı ve daha sonraki gelişmelere bakarak, millet ve devlet hayatıyla çok yakından ilgili, bir kültürel hareketin başlangıcı sayabileceğimiz ‘*yeni Lisan*’¹⁸ makaleleri,

¹⁵ Sadık Tural, **Zamanın Elinden Tutmak**, Ecdâd Yayınları, Ankara 1991, s.273-274.

¹⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Olcay Öner toy, “*Ömer Seyfettin’de Milliyetçilik Düşüncesi*”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, s.74.

¹⁷ Tural, a.g.e., s.274.

¹⁸ Bu makaleler için bkz., Yusuf Ziya Öksüz, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi – Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.105-108.

millet olabilmenin ilk temel şartı olan dil meselesini, yeniden ve daha dikkatli bir şekilde gündeme getirir.¹⁹ Bu aynı zamanda “ümme”ten “millet”e geçiş sürecinin çok önemli bir aşamasıdır. Çünkü dil üzerine düşünceler, millî kimlik düşüncesinin ön plâna geçmesine imkân hazırlamıştır.

Ömer Seyfettin 1914’de kaleme aldığı *Yarınki Tûran Devleti* isimli makalesinde milleti şöyle tarif eder: “*Millet: bir lisan konuşan, bir din, bir terbiye, bir maârifle birbirine merbut (bağlı) insanların mevcududur.*”²⁰ Siyasî hudutların bir milleti asla ayıramayacağını ifade eden Ömer Seyfettin, milleti bir arada tutan unsurları ise “*mefkûre, dil, din, terbiye, can ve his kardeşliği*”²¹ olarak sıralar. Kendisinden önceki birçok sanatkârlarda görüldüğü gibi Ömer Seyfettin de *Osmanlı* kelimesinin *Türk* kelimesi yerine kullanılmayacağını ve *Türk* kelimesinin daha geniş bir coğrafyayı içine aldığı söyler. Bu düşüncesini, 1916’da yazdığı “*Azerbaycan’ın İstiklâli Münasebetiyle*” isimli yazısında şöyle açıklar: “*Osmanlı Devleti’nin hududu içindeki Türkler de Türk’tür. Azerbaycan, Şimalî Kafkasya, Türkistan, Hive, Buhara, Semerkant, Fergana ülkelerindeki Türkler de Türk’tür, aralarında küçük bir şive farkından başka hiçbir yabancılık yoktur.*”²²

Bu, o dönemde sınırları çizilmiş Türk Dünyası’nın ifadesidir.²³ Bu düşüncenin kaynağında aslında Ziya Gökalp vardır. Ömer Seyfettin’i *Tûran* düşüncesinde Gökalp’ten farklı düşünmemek gerekir. Bu iki isim, fikir

¹⁹ Nâzım H. Polat, “*Ömer Seyfettin’den Bir “Yeni Lisan” Yazısı Daha*” isimli makalesinde Diyarbakır’da **Dicle** gazetesinde yayınlanan bu yazının hem dil ile ilgili görüşlerinde, hem de Türkçenin sadeleştirilmesi ve bütün Türk Dünyası için millî bir ifade vasıtası hâline getirilmesi gayretinin önemli bir noktası sayar. Polat’a göre, Diyarbakır’da yayınlanan “*Yeni Lisan*” yazısı, **Genç Kalemler**’de çıkan “*Yeni Lisan*” makalelerinden önemli farklılıklar taşımamakla birlikte, “milliyet” merkezli ve “*Tûrancı*” anlayıştaki dil yazılarının ilkidir. Bu yazının tamamı için bkz., Polat, a.g.m., s.547-554.

²⁰ Ömer Seyfettin, “*Yarınki Tûran Devleti*”, **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**, (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.69. (Yazının ilk yayımı: 1914)

²¹ *Yarınki Tûran Devleti*, s.69.

²² Ömer Seyfettin, “*Azerbaycan’ın İstiklâli Münasebetiyle*”, **Bütün Eserleri 14 Sanat ve Edebiyat Yazıları**, (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 72. (Yazının ilk yayımı: 1916)

²³ **Pembe İncili Kaftan**’da Şah İsmail’e karşı takındığı tavrıyla, buradaki tarif arasında bir çelişki görülmektedir. Şah İsmail’i zalim, kan döken, kendisine gelen elçileri öldürtüp kafatasında şarap içen adam diye takdim eden Ömer Seyfettin’in bu tavrını iki şekilde izah etmek mümkündür. Birincisi, Şah İsmail’in Türk olduğunu bilmiyor olabilir. İkincisi, Şah İsmail - Osmanlı kavgasında tavrını Osmanlıdan yana koymuştur. Tarih şuuruna sahip olan yazarın böyle bir bilgiden yoksun olduğunu düşünmek bizce oldukça zordur. Bizim kanaatimiz ikinci ihtimalin daha kuvvetli olduğu şeklindedir.

itibariyle birbirlerini bütünler, pekiştirir ve olgunlaştırır.²⁴ Gökalp, Tûranı tarif ederken:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan;

Vatan Büyük ve müebbed bir ülkedir: Tûran...

diyordu. Ömer Seyfettin, Gökalp'ın “büyük ve müebbed bir ülke” dediği Tûranı, *Mehmed Emin* başlıklı manzumesinde uykuda gösterir:

Bütün Tûran şuursuz bir taş gibi uyuyordu...

Lisân yoktu, sanat yoktu, zevk yoktu:

Olan her şey Türk değildi: Türk rûhuna bir oktu

Bilmiyordu kimse, nedir bu uykunun sebebi

Arap, Acem ahyoncusu Türk-İli'nde pek çoktu;

Türklük yoktu Tarih denen hâilenin içinde

Sönüyordu bir milletin on bin yıllık varlığı,

İniyordu şan üstüne kar renginde bir perde.

Kalmamıştı hiçbir Türk'ün milletine yarlığı...²⁵

Bu karamsar manzaranın üzerine aydınlık düşünmeyi ihmal etmeyen Ömer Seyfettin, gücünü dünden almaktadır:

Fakat umud doğdu yine karşımdan,

Türk'tü babam, damarımda var o kan,

Yarınımı benzetirim bir zaman

Şan içinde geçen büyük dünüme...²⁶

Bu tarih şuuru, sanatkârın yarına daha umutla bakmasına sebep olur:

Bir kahraman gördüm, gençti, güzeldi.

²⁴ Ziya Gökalp 1911'de **Genç Kalemler** Dergisi'nde yayınladığı **Tûran** adlı manzumeyle, bütün Türklerin birleşmesine yönelik düşüncesini açıklamış, Birinci Dünya Savaşı yıllarında bu hareketin lideri olarak kalmış, İttihat ve Terakki Partisi'ne yakınlığından dolayı fikirleri hükümetçe de desteklenmiştir. Siyasal gelişmeler karşısında tek Türk devleti olan Türkiye'nin varlığı tehlikeye düşünce “uzak mefkûre” olarak nitelediği “Tûrancılık” düşüncesini geliştirerek, milliyetçilik idealinde karar kılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz., Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 7, İstanbul 1976.

²⁵ Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 12 Doğduğum Yer – Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar -**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, s.80.

²⁶ **Doğduğum Yer**, s.74.

*Atlamış maziden binlerce seddi,
Kır-atıyla sanki bir canlı yeldi
Sordum: “Nereye?”-“Ben giderim” dedi.
Tarif olunmaz bir şana doğru...²⁷*

Ziya Gökalp, Tûrana bir Ala Geyik²⁸ sırtında kavuşmayı arzu ediyordu. Ömer Seyfettin ise, *Fecr* adlı manzumesinde Genç Han'ı Ala Geyik kılavuzluğunda Tûrana gönderir. “Genç Han” Tûran'a vardığında onu bekleyen doyumсу bir manzarayla karşılaşır:

*Karanlıklar gölge olup kaçmıştı
Fecir mavi gözlerini açmıştı²⁹*

Yukarıdaki beyitle ifade edilen mana, anlatma zamanı ile beraber düşünüldüğünde, sanatkârın yarın ile ilgili beklentisi daha iyi anlaşılır. Bu beklenti aynı düşünce etrafında eser veren diğer şair ve yazarların da ortak görüşleridir. Milliyetçi dil ve semboller, sanatkârları hangi edebî türlerle meşgul olurlarsa olsunlar, Türk tarihine yöneltmiş, böylece klâsik kalıplardan farklı motif, tema ve biçim arayışları başlamıştır. Özellikle bu arayışların 1908'den sonra hız kazandığı görülmektedir. “*Dilde ve Edebiyatta Millî Benliğe Dönüş*” gayreti, aslında böyle bir düşüncenin ürünü olarak algılanmalıdır. Çünkü bu tarihten itibaren “aşağı” kültürü “yüksek”e, sözlü gelenekleri yazılı edebî geleneklere dönüştürme gayreti hız kazanmıştır. Divan şairlerinin horladığı saf Türkçe ve hece vezni ile yazılan eserlerin çokluğu, Türk Halk edebiyatı ürünlerinin yazıya geçirilme gayretleri bu dönemde görülür. Mehmet Emin Yurdakul'un Türk-Yunan Savaşları sırasında yayınladığı şiirlerine *Türkçe Şiirler* ismini vermesi, Ziya Gökalp'in *Ala Geyik* isimli uzun manzumesi, Yahya Kemal'in *Mehlika Sultan*'ı, hepsinden önemlisi Ömer Seyfettin'in **Eski Kahramanlar** adı altında yayınladığı hikâyeleri aynı arayışın sonucudur.³⁰

22 Temmuz 1911'de “Genç Kalemler Tahrir Heyeti”³¹ imzasıyla yayınlanan *Vatan Yalnız Vatan* isimli makalede beynelmileliyet

²⁷ *Doğduğum Yer*, s.84.

²⁸ Eski Türk hayvan kültüründe “*geyik*” önemli yer tutar. Kurtarıcı ve yol gösterici olarak Moğol ve Tatarlarda da görülür. Cengiz Han'ın arması da geyiktir. Türklerde Totem kabul edilen geyik, bir rivayete göre, Ergenekon'a girişte yol göstericilik yapmıştır. Bkz., Murat Uraz, **Türk Mitolojisi**, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1994, s.151.

²⁹ *Doğduğum Yer*, s.82.

³⁰ Ömer Seyfettin'de Millî Kültür konusunda daha geniş bilgi için bkz., Abdullah Şengül, **Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Millî Kültür Unsurları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994, s.16-24. (Basılmamış yüksek lisans tezi)

³¹ “Genç Kalemler Tahrir Heyeti”nin Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem'den oluştuğu bilinmektedir.

(enternasyonalizm) adı altında ülkeye yerleştirilmeye çalışılan “kimliksizlik” gayretlerine çok sert tepki gösterirler: “ ‘Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemin’ diyen vatansızlar bizim mefkûremizi duyamazlar. Bizim mefkûremizdeki hakikati hissedemezler. Onlar fen ile temas etmemiş âlim cahillerdir. Fen ve Tabiata mugayir olan ve “Senek”in zamanından asırlar öncesi zamandan evvel gelen bir hayali tekrar ederler. Hayat âlemindeki “uzviyet”i, bu uzviyetin var olan her şeye şamil olan ezeli kanununu idrak etmezler. Milliyetleri, kavmiyetleri, mevzu ve yalan şeyler addederler. Ve teessüf olunur ki bu boş ve manâsız fikirlerini az okumuş, az zeki saf gençlere kabul ettirirler.”³²

II. Meşrûtiyet’le birlikte daha sesli ifade edilmeye başlanan bu fikirler, daha önceki yıllarda yapılan yanlış uygulamaların sonucu olarak gündeme gelmiştir. Özellikle Tanzimat’tan sonra devleti yönetenlerin sebep olduğu manzara, Ömer Seyfettin’in 1914’te kaleme aldığı *Türklük Mefkûresi* isimli makalede şöyle çizilir: “Gel zaman, git zaman “Tanzimat” ilân olunuyor. Yeniden açılan mekteplerde çocuklara, milletleri ve milliyetleri hakkında vazifeleri öğretilmiyor. Sonra o milliyetsiz ve yalnız hükümete memur yetiştirilen mekteplerden çıkan çocukların hepsi milliyetlerini inkâr ediyorlar. Hürriyet ilân olunduğu zaman her millet lisanıyla, edebiyatıyla, müesseseleriyle, mektepleriyle meydana çıkıyor. Fakat görülüyor ki adetleri en çok olduğuna inat, Türkler meydanda yok!...”³³

Sonra felaketler birbirini takip eder. Bosna-Hersek, Şarkî Rumeli, Traplusgarp, Makedonya, Trakya’nın büyük bir kısmı, Arnavutluk, Epir, Adalar ve Girit kaybedilir. Sebep Ömer Seyfettin’e göre şöyle: “Çünkü her millet, millet haline geçmiş, millî heyecanlarla, millî mefkûrelerle üzerimize yürüyor. Halbuki bizim bir mefkûremiz yok... Niçin, kimin için, nerede muharebe edeceğimizi bilemediğimiz gibi, milletçe ne yapmak istediğimizi de bilmiyorduk. Hükümetin fikri; rahatça yaşayıp, etrafla hoş geçinmek ve terakki etmek idi...”³⁴

II. Meşrûtiyet’ten sonraki Türkiye’de pek fazla bir değişiklik yoktur. Ömer Seyfettin’in 1912’nin siyasî ve kültürel hayatı ile ilgili değerlendirmeleri bu yöndedir: “Meşrûtiyet nâmı altında fecî dramlar oynanıyordu. Halbuki Rumlar’ın, Bulgarlar’ın, Sırlar’ın, Ermeniler’in, Arnavutlar’ın millî mefkûreleri, millî edebiyatları, millî lisanları, millî gayeleri, millî teşkilâtları vardı. Ve bu milletler gayet kurnazdılar. “Biz

³² Ömer Seyfettin, “Vatan Yalnız Vatan”, **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**, (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.15-16. (Yazının ilk yayımı: 1911)

³³ Ömer Seyfettin, “*Türklük Mefkûresi*”, **Türklük Üzerine Yazılar**, s. 86. (Yazının ilk yayımı: 1914)

³⁴ *Türklük Mefkûresi*, s.87.

samimi Osmanlıyız...” diye Türkler’i kandırıyorlar, Türkler’e lisanlarını, edebiyatlarını, hattâ fennî kitaplarını bozduruyorlar, hattâ coğrafya ve tarih kitaplarından “Türk ve Türkiye” kelimelerini sildiriyorlardı.”³⁵

Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının, millî kimlik meselesi ile ilgili dikkatlerinin arkasında, azınlıkların kurnazlıklarının olduğu, aynı makalenin devamında şöyle izah edilir: “...Tanzimatçı politikacılar, bu sefer Türklüğü iricâ farz ettiler. Ve “Altaylar” a doğru...” diye eğlenmeye başladılar...Politikacılar milletin ani uyanışından ürktüler. Hele “Osmanlılık” perdesi altında başımıza çorap ören hainler, bütün bütün düşünceye daldılar. Uyanan Türklüğün kuvvetini onlar çok iyi biliyorlardı. Daima yokluğunu tekrar ederek yok etmek istedikleri unsur “ben varım” derse, hainlerin kendi mefkûrelerine vedâ etmeleri icap ediyordu. Bunların akıllıları:

- Ah kabahat bizde diyorlardı; biz bu kadar milliyetimizde mutaassıp olmasaydık onlar yine eskisi gibi milliyetsiz ve gayesiz yaşayacak, dağılıp perişan olacaktı. Fakat bize baktılar. Onlar da milliyetlerinin etrafında toplanıp kuvvetlenmeye başladılar.

Lâkin, bizim Türklerin kendi milliyetlerine karşı bu iştiyak ve temâyüllerine yine inanmıyorlar ve başlarını sallıyorlardı: Türkler (gel geçtir), bu milliyet sevdası da geçecek, biz yine aldatmak için karşımızda Osmanlı vatandaşlarını bulacağız...”³⁶

Ömer Seyfettin 1918’de kaleme aldığı *Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir?* isimli makalesinde Türk milletini parçalayan iki kuvvetten bahseder. Bunlardan birincisi “Rus pençesi”, diğeri “millî gaflet”tir. Birinci kuvvetin kırıldığına inanan sanatkâr, hâlâ yerinde duran ikinci kuvvetle mücadeleyi herkes için kaçınılmaz görev sayar. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, öncelikle bu kuvvetin iyi tanınmasına bağlıdır.³⁷

Bir taraftan bu tip yazılarla halkın zihnini açmaya çalışan Ömer Seyfettin, hikâye türünün imkânlarını da kullanarak aynı düşünceleri, hikâyelerinin kahramanlarına söyler. *Hürriyet Bayrakları*’nda *Osmanlılık* düşüncesinin ateşli savunucusu genç mülahım, bir Bulgar köyünde kurutulmak için asılan kırmızı biberleri, uzaktan hürriyet bayrakları zannederek heyecanlanır: “Körsünüz azizim, bakar körsünüz. Nafile zahmet

³⁵ Ömer Seyfettin, “*Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset*”, **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**, (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.38. (Yazının ilk yayımı: 1912)

³⁶ *Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset*, s.40.

³⁷ Daha geniş bilgi için bkz., Ömer Seyfettin, “*Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir?*”, **Bütün Eserleri 16 Türklük Üzerine Yazılar**, (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.107-112. (Yazının ilk yayımı: 1918)

*edip bakmayınız. Hakikatleri görmek istidadı sizde yok. Hâlâ mı şüphe ediyorsunuz? Evet, bunlar hürriyet bayraklarıdır. Şu dağ başında kaybolmuş Osmanlı-Bulgar köycüğü On Temmuz'u takdis ediyor. İnanmıyor musunuz? Onlar Osmanlı değil midir? Yarın Osmanlı toprağına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel onlar koşacaklar. Osmanlılık namına kanlar dökcekler. Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar.*³⁸

II. Meşrûtiyet'in ikinci yıl dönümünün kutlandığı günlerde **Türk Yurdu** dergisinde neşrettiği hikâyenin mesajı buruk bir mizah niteliğindedir: *"On Temmuz bayramını tebci için asılan bayraklara baktım. Bunlar hava aldirmek için güneşe asılmış kırmızı biber dizileri idi... alçak kapıdan gözükken, kolları sıvalı, pis sarı, esmer bir kadın, hain ve mavi gözleriyle kızdırılmış vahşi bir hayvan gibi bizi süzüyor, etrafımızda havlayan, sıçrayan, deliren köpeği mahsustan çağırıyordu. Şimdi hürriyet bayrakları sandığı şeylerin ne olduğunu gören mülazım dudaklarını ısırıyor, sapsarı kesiliyordu."*³⁹

Aynı buruk mizah, anlatıcı kahraman bakış açısıyla kaleme aldığı *Nakarat* isimli hikâyesinde de vardır. Hikâye kahramanı Genç Zabit, Makedonya'da bulunduğu yıllarda, bir süre kaldığı evin penceresinden her gün aynı güfteyi dinlediği Bulgar kızına âşık olur. *"Naş, naş, çarigrad naş..."* nakaratıyla biten şarkıyı, kendince bir aşk şarkısıymış gibi tercüme eden Genç Zabit, bu güftenin aslında İstanbul idealiyle yanıp tutuşan bir Bulgar kızının yemini niteliğini taşıyan sözleri olduğunu, anlatıcı-kahraman ruh hâliyle dikkatlere sunar.⁴⁰

Bomba'da, yakın dönemde Türkiye'nin güneydoğusunda benzerini yaşadığımız olaylar, bir Bulgar köyünde, kendi insanına zulmeden câniler, onların her türlü kötülüklerine maruz kalan insanların gözüyle anlatılır.⁴¹

Hikâyenin imkânları içerisinde anlatılan bütün bu olaylar, değişen dünyada, kendi insanına yer arayan bir Türk aydınının, neden böyle bir arayışa girdiğinin belgeleri niteliğindedir. Ömer Seyfettin bütün bu gayretlerin gerekçesini *Türklük Mefkûresi* isimli makalesinde şöyle açıklar: *"Biz insanlar doğarız, büyürüz ve ölürüz. Ne kadar çok yaşasak ömrümüz yüz seneyi geçmez. Bu bizim şahsi hayatımızdır. Akıllı olan bu fâni hayata o kadar çok ehemmiyet vermez. Şahsî hayatımızdan başka bir de umumî ve millî hayatımız vardır ki, o ezelîdir. Milliyetimiz bozulmazsa hiç ölmez. Dünyalar durdukça durur. İşte bu mensup olduğumuz milliyet "Türklük"tür.*

³⁸ Ömer Seyfettin, "Hürriyet Bayrakları", **Bütün Eserleri 3**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s. 109.

³⁹ *Hürriyet Bayrakları*, s.111-112.

⁴⁰ *Nakarat*, a.g.e., s.78-100.

⁴¹ *Bomba*, a.g.e., s.127-151.

...Bu umumî hayatı kuvvetlendirmek, dünyadaki galiplerin üstüne çıkmak, ona yıkılmaz bir istikbal hazırlamak “Türklük mefkûresi”dir. ...Nerede bir millet varsa, orada birde milliyet mefkûresi vardır. ...Bir milletin fertleri dağınık ve perişan kaldı mı mefkûresiz kaldı demektir. O milletin başına her türlü felaket gelir. ...O millet artık esir olur; âdetlerine, an’anelerine tecavüz ederler. Böyle esir olan millet evvelâ lisanını, sonra dinini, daha sonra âdetlerini kaybederek dünya yüzünden adı kalkar.”⁴²

Ömer Seyfettin’e göre milliyet mefkûresi, milletlerin yaşayabilmesinin temel şartıdır. Yahya Kemal, *Millî Fikirler* isimli makalesinde, İzmir ve Trakya’nın işgalini örnek vererek aynı noktaya dikkat çeker: “Binnetice gördük ki, Tanzimatperest siyâsîlerin harbden eveel zannettiği gibi, siyâset-i hâriciye nokta-i nazarından, bir millet olmak değil, olmamak tehlikeliymiş, eğer harbden evvel ve sonra bizim, tebea-i Osmâniyye diye bir kapu kulu değil, bir Türk milleti olduğumuz bütün medeniyet âleminde bilinmiş olsaydı İzmir ve Trakya’ya Yunanistan el süremezdi!”⁴³

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Tanzimat’tan sonra *millet* düşüncesini gündeme getirmeye çalışanlar, *ümmet* asrının kapanmakta olduğunu fark edenlerdir. Özellikle Fransız İhtilâli’nin bütün dünyada gündeme getirdiği kimlik meselesine, Türklerin de kayıtsız kalmadığı görülmektedir.

İşte, 1911 Genç Kalemler Hareketi, önce dilde, sonra da diğer müesseselerde *millî kimlik* peşine düşmek suretiyle, değişen dünyada, kendi milletinin yer almasını hedeflemişti. Millet olma şuuruna sahip olabilen toplulukların yaşama şansı olduğunu fark eden bu insanlar, kendi insanının önüne yeni hedefler, hepsinden önemlisi birlikte yaşama inancını kuvvetlendiren yeni idealler koymaya gayret ettiler.

Günümüzde *kültürel milliyetçilik* olarak adlandırılan bu düşünceler, bugün geldiğimiz noktadan bakılınca daha iyi anlaşılacaktır. Hiç kimse, bu insanların yeni kavramları izah etme arayışı içinde yaptıkları hatalara takılıp kalma hakkına sahip değildir. Onları Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’nin kültür mimarları olarak görmek, bu insanların emeğine saygı anlamı da taşıyacaktır. Bu yönüyle edebiyat, bu genç insanların kalemiyle Türk toplumuna hizmet etmeyi başarmış, edebiyat-toplum ilişkisinin en güzel örneğini vermiştir.

⁴² *Türklük Mefkûresi*, s.78-80.

⁴³ Yahya Kemal Beyatlı, “*Millî Fikirler*”, **Eğil Dağlar**, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1985, s.90.

Millî kimlik arayışlarının, millî devlet düşüncesini gündeme getirdiği ve devletimizin üniter yapısının temelinde bu insanların emeğinin olduğu unutulmamalıdır. Hiç kimse veya kuruluş, küçücük siyasî çıkarlar uğruna bu emeğe gölge düşürmemelidir. Türk Devleti'nin kuruluş sürecini sadece arşiv belgelerinden takip etmekle yetinmeyip; dönemin edebî şahsiyetleri ile onların eserlerinden de takip etmenin daha doğru bir tavır olacağı kanaatindeyiz.